

VILÁG VÁROS

Interaktív megoldások: a közterületek esete

Tosics Iván

A közterületek – utcák, terek, parkok – két szempontból is különös jelentőségre tesznek szert a gazdasági válság és az ahhoz kapcsolódó közpénzügyi krízis idején. Egyrészt viszonylag olcsó felújítási célpontot jelentenek, hiszen egy tér megújítása sokkal kevesebbe kerül, mint például a lakóépületeké. Másrészt remek lehetőséget adnak a lakosság bevonására, a tervezés demokratizálására, amire a hagyományos politikával (és tervezéssel) kapcsolatban egyre kritikusabbá váló környezetben nagy szükség van.

A válasz a fenti dilemma feloldására egyszerűnek tűnik, pedig bonyolult. A legtöbbet idézett modell (a lakossági részvétel „létrája”, Arnstein, 1969; Csánádi-Csizmady-Kószeghy, 2010) szerint az együttműködés megszervezésének több fokozata lehet, és ezek rangsorba is állíthatók: 1. manipuláció, 2. terápia, 3. információ, 4. konzultáció, 5. megbé- kítés, kiengesztelés, 6. partnerkapcsolat, 7. átruházott hatalmi funkciók, 8. köz- ségi irányítás. A leggyakoribb és megva- lósuló fokozatok az 1-3. számúak. Igazán egyszerű például egy információs lapot kifüggeszteni az önkormányzat egyik sötét folyosóján, amit kevesen vesznek

észre. Néha sor kerül a 4-5. fokozatoknak megfelelő konzultációra, ami elvileg már lehetővé teszi a tervezés befolyásolását, anélkül azonban, hogy a döntéshozatali rendszer bármilyen módon megváltozna. A 6-8. fokozatok jelentenek a közösségi hatalom irányába való elmozdulást, a tulajdonképpeni hatalommegosztást vagy akár a közösségi irányítás bevezetését – ezekre azonban a legtrikább esetekben kerül sor. A legtöbbször még a jószándé- kú, a lakosság bevonására törekvő prog- ramok is csak a 4-5. fokozatokig jutnak el, amikor a lakosság tehet javaslatokat, de ezek figyelembevétele a hatalom mér- legelésén múlik.

Egy (majdnem) jó pesti példa

A Józsefvárosi Magdolna negyed EU-s programjának részeként került sor a Te- leki tér felújítására. Egy fiatal tervezők- ből álló csapat, az Új Irány kapta meg a feladatot, és a szokásos megközelítés (mi, tervezők, tudjuk legjobban, hogy mit kell csinálni) helyett a környéki la- kosság tényleges bevonásával, több hó- napos együttműködés során alakították ki a tér új arculatát. Az eredmény nagyon pozitív, nem csak a fizikai felújítást, ha- nem a lakosság aktivizálását illetően is: a legaktívabb környékbeliek társaságot alapítottak, amely szerepet vállal az új park fenntartásában.

A siker azonban mégsem teljes. Szocio- lógusok hívták fel a figyelmet arra, hogy a lakossági bevonás folyamata során éppen azok a csoportok (romák, hajléktalanok, alkoholisták) maradtak ki az egyeztetés- ből, amelyek korábban uralták a terüle- tet. A munka ugyan nyitott volt, a rész- vétel azonban teljesen önkéntes alapon történt, és senki sem képviselte ezeket a csoportokat, amelynek tagjai maguktól ilyen egyeztetésekre sohasem mennek el. Aktív szociális munka hiányában te- hát éppen azok szorultak ki a bekerített parkból, akiknek korábban ez a terület volt a fő tartózkodási helyük.

Ez a részvételi tervezés, úttörő jelentő- sége mellett, egyoldalúra sikeredett tehát, amit az eredmény is illusztrál: a park hasz- nálata szigorúan ellenőrzött, és minden olyan tevékenység (evés-ivás, dohányzás, padon fekvés) tiltott, amelyért korábban ezt a területet az emberek használták. A tervezés folyamatát domináló lakossági

A Teleki tér az átépítés után: a lakosság bevonásával megtervezett új zöldterület, illetve a kerítés, amely lényegében kizárja a területet korábban használók jelentős részét

A berlini Helmholtz tér: egy magasszintű játszótér részlete, illetve a tér közepét elfoglaló alkoholisták és lakástalanok

csoportok saját értékeiket tették kizárólagossá, a társadalmi kirekesztés ezzel még erősebbé vált, mint a felújítás előtt volt.

A szociális érzékenység a kulcs

A lakosság minden csoportjának bevonására a berlini Helmholtz tér hozható fel példának. A 2000-es évek elején a környék egyike volt annak a 34 szomszédságnak, amelyeket szociálisan problémás területként városrehabilitációra jelöltek ki. Természetes volt, hogy a tér megújításának vitáiban az itt régóta jelenlévő hajléktalanok és alkoholisták is részt vettek (az akcióterületen állandóan jelen lévő szociális munkások közvetítésével). A megújítás során az ő igényeikkel is számoltak, és megkapták a felújított tér egyik sarkát.

A történet később csavaros fordulatot vett: a környék lakosságának cserélődése, a középosztálybeliek túlsúlyba kerülése (gentifikáció) folytán a terület elveszítette szociálisan problémás státuszát, aminek következtében megszűnt a támogatás, és be kellett zárni a szociális munkások irodáját. A hajléktalanok és alkoholisták a kontroll hiányában a tér egyre nagyobb részét vették birtokukba, és kiéleződtek a konfliktusok a lakosság többi részével. Jellemző ugyanakkor Berlinre, hogy ma a helyi önkormányzat nem a „problémás elemek” eltávolításán munkálkodik, hanem azon, hogy újra megteremtse a helyi szociális iroda működtetésének pénzügyi feltételeit. A cél az, hogy beavatkozhassanak, vagyis a társadalmi békét úgy teremtsék meg, hogy ne kelljen elűzni azokat, akik régóta jelen voltak ezen a közterületen.

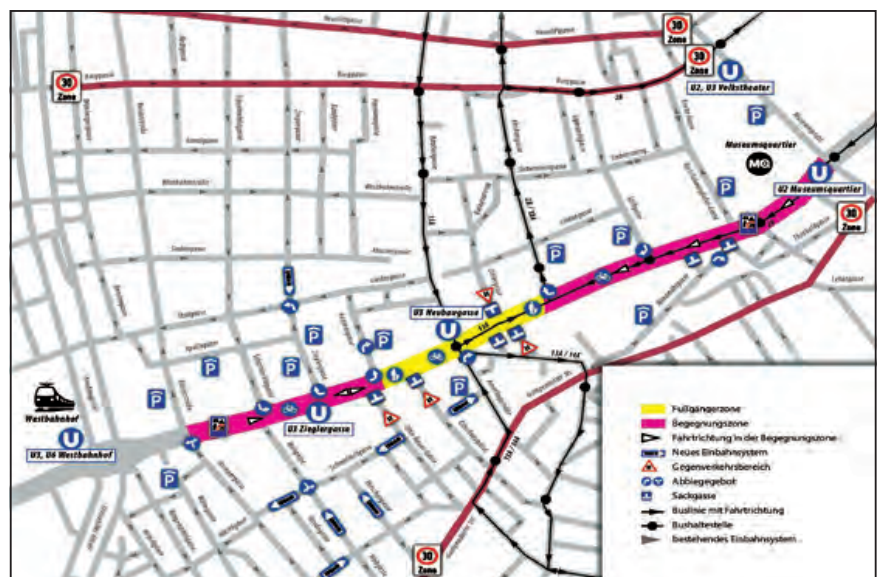
A budapesti és berlini példák összehasonlítása jól mutatja, hogy a társadalmi befogadáshoz nem elegendő a részvételi tervezés legegyszerűbb formája, ami azon alapul, hogy az ajtó mindenki előtt nyitva áll. Ennél többre van szükség, aktívan kell fellépni a saját érdekeiket képviselni nem tudók érdekében, akiket ráadásul a többségi társadalom legszívesebben az ajtón kívül tartana. A kirekesztettek képviselete nem csak, és nem is elsősorban a tervezők feladata, ennek érdekében a közsférának, az önkormányzatnak kell tennie a legtöbbet.

Új ötletek

A Mariahilfer strasse Bécs egyik legismertebb útja, a magyarok számára különleges jelentőséggel bíró bevásárló utca.

2010 körül, amikor naponta 12 ezer motoros jármű haladt át itt, Bécs városa a két érintett kerülettel és a Kereskedelmi Kamarával közösen forgalomszabályozási tervet dolgozott ki. A következő három évben egymást követték a helyszíni dialógusok, online vélemény-kérések, kérdőíves megkérdezések. A vélemények hatására sokat finomított terveket 2013-ban helyi (az érintett két kerületre kiterjedő) népszavazásra bocsátották, amelyen a válaszadók 53 százaléka igennel szavazott. A két fázisban megvalósított, 25 millió eurós beruházás 2015 nyarára készült el, a megnyitón százezer ember ünnepelt. Azóta a középű szakaszán a gépjárműforgalom elől teljesen lezárt utcát a legforgalmasabb napokon hetven-

A Mariahilfer strasse szakaszai: a két szélső, rózsaszín szakasz a vegyes forgalmú, míg a középű, sárga szakasz a gépjárműforgalom elől teljesen elzárt gyalogos-biciklis terület

A vegyes forgalmú szakasz kezdete a táblával. Ezen a szakaszon a rakodó- és mozgássérült parkolóhelyeket is pontosan kijelölték

ezer ember keresi fel (gyalogosan, biciklivel, tömegközlekedéssel), és az átépítést támogatók aránya 71 százalékra nőtt.

A 2011-es terv igen merész volt: az utca középső részét teljesen lezárták a motoros járművek elől, a két szélső részen pedig vegyes használatot vezettek be, amelyben a húsz kilométeres sebesség-korlátozás mellett a tömegközlekedésen kívül a gyalogos, biciklis, motoros, autós egyenrangú félként közlekedhet. A helyi lakosok számára a ház előtti parkolás, a helyi boltosok számára a korlátlan áruforgalom és az autóval érkező vásárlók elérhetetlenné váltak. A sok ellenérdek dacára szívós munkával, minden vélemény meghallgatásával és a jogos érdekek lehetőségek szerinti kielégítésével az elképzelést végül sikerült megvalósítani.

A képek a projekt kifinomult elemeit illusztrálják. A viták hatására a tervezettnél nagyobb mértékben tették lehetővé a keresztező forgalmat, a parkolási lehetőségeket javították a környező utcákban, az áruforgalom számára lehetőségeket biztosítottak a délelőtti órákban, az itt lakó mozgássérültek számára parkolókat alakítottak ki, a helyi lakosok számára tíz perces várakozási idő biztosítottak (ki- és bepakolásra). Mindezek bizonyították, hogy a hosszúságú tervezési fázisban a projekt messze túllépett a konzultációs fázison, és a részvételi folyamat elérte a partner-kapcsolati szintet.

Bécs esetéből, de más példákban is sokat lehet tanulni. Ha a döntéshozók a lakosságot és más érdekcsoportokat egyenrangú partnertként kezelik, elvárásait komolyan tekintetbe veszik és

valamilyen szinten teljesítik, akkor az erős érdeksérelmekkel járó átalakítások is elfogadhatóak. Mindez persze elég sok időbe telik, és feltételezi a közsfér rugalmasságát, nyitottságát. Az eredmény azonban bőven kárpótol a nagyobb befektetésekért: az érintettek elégedettsége nemcsak a projekt, hanem az egész tervezési folyamatot levezénylő politikai szereplők irányába is megnő, és végső soron erősíti a demokráciába vetett hitet.

Több mint sajnálatos, hogy ezek a feltételek egyáltalán nem érvényesülnek a most folyamatban lévő budapesti közterület-átépítési projektek (Városliget, Római part stb.) esetében, ahol a döntéshozók erőből, a tiltakozók számára a vélemény-nyilvánítás minimális esélyét sem megadó módon erőszakolják át elképzeléseiket. ●

A gépjárműforgalom elől teljesen elzárt gyalogos-biciklis terület, ahol csak 6–13 óra között lehetséges a rakodás és tíz perces várakozási idővel a lakosság autójának behajtása. A délután aztán kizárólag a gyalogosoké és bringásoké

